

2 Filosofi

Filosofien opstod som videnskab i det gamle Grækenland for omkring 2500 år siden. Det var på den tid, hvor menneskeheden dukkede ud af uvidenhedens tid og begyndte at interessere sig for omverdenen. Hidtil havde man på en måde levet spontant og umiddelbart, drevet af sine ubevidste impulser og intuitive indfald, men også på statsreligionens præmisser. Det religiøse liv var stift og rammesættende og på forunderlig vis blandet sammen med det, man dengang kaldte politik. Statsstyringen hang sammen med de forskellige græske guders magtområder, og det enkelte menneske levede sit stille liv i landsbyen eller de større byer uden at vide, at der et sted i dets indre slumrede et åndeligt liv, som endnu ikke var kommet op til overfladen.

Omtrent som børn lever, mens de endnu er små. De er umiddelbare og ved så at sige ikke bevidst, at de er til stede. Som de vokser op, sker der en langsom bevidstgørelse af deres omverden og deres eget forhold til den. Det er det, opdragelse og undervisning går ud på.

Det gamle Grækenland var et pluralistisk samfund som vores, og man blev oversvømmet af forskellige åndelige strømninger fra øst, sådan som også vores samfund overskyldes af alverdens halvreligiøse bevægelser. Der stod man så med den statsstyrede religion på den ene side og en spirituel påvirkning fra Østen på den anden. Det satte mange mennesker i tvivl – de blev kritiske mod staten og deres egen livsførelse, og som årtierne gik, blev det vanskeligt at sætte sin egen livsførelse ind i en større sammenhæng. Man begyndte at sætte spørgsmålstejn ved selv de mest hverdagsagtige ting, og man kunne ofte ikke få tingene til at nå sammen. Det er måske en af årsagerne til de mange krige, der blev udkæmpet i det antikke Hellas. De forskellige stammesamfund lå i konstant krig med hinanden, i det mindste i sommertiden, samtidig med at man, specielt i bysamfundene, levede et travlt og geskæftigt byliv, der mindede meget om vores. Igennem krige, hverdagsliv i by og på land og politisk opbygning kæmpede en bevidstgørelse af livet som helhed sig vej og udkrystalliseredes i den storslåede antikke kultur, som blev grundlaget for den vestlige kulturkreds, som vi tilhører.

Næsten som børn et sted i barndommen vågner af deres slummer og begynder at spørge til deres omverden for at få sat ord på det, de ikke forstår. Langsomt tilegner de sig den kultur, de vokser op i. Langsomt begynder de at opdage sammenhængen i deres eget forhold til tilværelsen. Langsomt, men sikkert begynder de at danne deres egen mening om livet i dialog med voksne og andre børn.

Nogle få græske borgere begyndte for alvor at tænke over tingene. Der var så meget i tilværelsen, der råbte på et svar, og så meget, som staten og religionen uden videre havde et færdigt svar på. Det spørgsmål, der mere og mere trængte sig på, var, hvorvidt det var muligt for mennesket selv – uden om religionerne og uden om statens standardsvar – at forstå og begribe sig selv og sin omverden. Var det, kort

sagt, muligt for det enkelte menneske selv at forstå sammenhængen, som det levede i? Kunne man med tankens kraft indfange en overordnethed i den tilsyneladende komplekse verden, man befandt sig i? Kunne ens egen ånd gribe ind i tilværelsens gåder og opstille regler for livet, uden at religion og politik var spurgt?

Det var en voldsom åndelig vækst, der her fandt sted i nogle få mennesker. Tænk, at løsrive sig fra det etablerede! Tænk, at tænke Athen midt imod! Tænk, at tænke sig bort fra religiøse dogmer og liturgier for selv at finde vejen!

Det er jo det, børn gør et sted i deres opvækst, når de er modne til det. Det sker, når de er kommet ud af den værste spørgealder, omtrent på det tidspunkt, hvor skole og undervisning kommer ind i deres liv, og på det tidspunkt, hvor behovet for at se blot glimt af overordnetheden er voldsomt og påtrængende. Nogle mennesker kalder det trodsalderen, men det er måske rigtigere at se denne alder som del af en sund og naturlig åndelig udvikling.

I løbet af nogle få århundreder opstod der i Grækenland flere filosofiske skoler og retninger. For tænkerne var nu nået så langt, at de oprettede akademier, der var kendt over hele landet, og hvortil mange græske familier sendte deres sønner, omtrent som vi nu om dage sender de unge på højskole eller på AFS-ophold i udlandet. Utallige skarer af unge mænd tilbragte noget af deres ungdom på de filosofiske akademier i Grækenland, og forholdsvis hurtigt nåede filosofien ud til selv de fjerneste kroge af landet. Man diskuterede filosofiske problemer mand og mand imellem. Man tog stilling til Platons tanker om staten, til Archimedes' matematiske teorier og Aristoteles' logik. Dybe tanker blev hvermandseje. Den vestlige kultur var ved at vågne op til bevidsthed om sig selv. Civilisationen var ved at forme sig, og den græske kultur blomstrede op og blev lødig både kunstnerisk, politisk og humanistisk.

Sådan har børn det også, for på et tidspunkt i barndommen ved de så meget om sig selv og den verden, de lever i, at de begynder at forstå, hvordan andre mennesker føler og har det. En forudsætning herfor er, at man forstår sig selv. Nu begynder de at blive kritiske over for deres omverden. De stiller dybdeborende spørgsmål til den. De vil lave noget om. De vil have mål med deres tilværelse. Og de vil holde af og holdes af.

I Athens gader gik filosofen Sokrates og diskuterede med de unge mænd. De elskede at være sammen med ham, for han holdt af dem, samtidig med at han på sin egen meget specielle måde forsøgte at vise dem, at deres argumenter for deres holdninger ikke altid holdt. Hans devise var, at den største viden er at vide, at man ingenting ved. Det er således ikke Piet Hein, der har fundet på tanken. Det var Sokrates' absolutte udgangspunkt både i diskussionerne med ungdommen, når han, som det var hans pligt, meldte sig til krigstjeneste, og når han efter sit daglige skænderi med Xantippe, som led af rengøringsvanvid, gik ned på badstuen og fortsatte sine diskussioner med tænksomme grækere.

Sokrates' metode kaldes jordemodermetoden. Han gav ikke de unge færdige svar. Han viste dem blot, at deres argumentationer ikke altid holdt, og at det er let at fremsætte fordomsprægede synspunkter, for det er en færdig mening, som man ikke gider diskutere med nogen. Sokrates viste de unge, at det åndelige livs rødder er kendskabet til sig selv.

Sokrates har intet skrevet, men vi kender hans tanker fra Platons dialoger med ham, da han sad i dødscellen og ventede på skarntydesaften, der skulle ende hans liv altfor tidligt. Sokrates var egentlig frugten af græsk filosofi. Selvom der var mange retninger og mange stridigheder filosoffer imellem, blev Sokrates den, der i sine samtaler og sit liv på en måde opsummerede det, som filosofi er: en spørgende undren til tilværelsen og en indrømmelse af, at man selv ved meget lidt. Efter Sokrates blev filosofien den videnskab, der beskæftiger sig med den dybeste baggrund for livsemner.

Den klassiske filosofi udviklede sig hurtigt og kom til at danne baggrund for de senere videnskaber. Studiet af menneskets tankeverden førte uundgåeligt til studiet af naturen, fordi vi selv er del af den. Herfra udviklede visse dele af filosofien sig til det, vi i dag ville kalde ren videnskab. Derfor har enhver nutidig videnskab dybe rødder i filosofien, for videnskab og forskning er i sidste instans menneskets forsøg på at indfange virkeligheden med sine tanker og teorier. Der tænkes ikke én videnskabelig tanke uden filosofisk tilsnit. Der gøres ikke ét videnskabeligt forsøg uden filosofisk baggrund. Der udtænkes ikke én eneste videnskabelig teori uden filosofisk belæg. Som blot et enkelt eksempel kan jeg nævne Niels Bohrs opdagelse af atomets verden og den deraf følgende kvantefysik, hvis filosofiske indhold på en måde kom bag på forskerne, men som pludselig stod med en så lysende klarhed, at det etiske aspekt fik helt nye og indholdsrige vinkler.

Den klassiske filosofi opdeltes i 4 hovedgrupper: Logik, etik, æstetik og metafysik. Det er naturligvis en »kunstig« opdeling, for den menneskelige tanke lader sig trods alt ikke så let indfange, at den kan placeres i én og kun én kategori. Men det er dog alligevel lettere for os at have en sådan kategoriopdeling af tankeverdenen og livsemnerne. Det fremmer forståelsen og gør det nemmere for os at indkredse de livsemner, vore tanker beskæftiger sig med. Omtrent på samme måde som vi har givet farver navne: Rød, grøn, gul osv. I virkeligheden er farver ikke farver, men udtryk for, hvilke bølgelængder af lys en given genstand reflekterer. Det ville være alt for besværligt for os at sige, at denne trøje har den egenskab, at den

tilbagesender lys med den og den bølgelængde. Det er ulige lettere at sige, at trøjen er rød. Vi siger jo heller ikke, at på denne morgen har jorden nu drejet sig om sin akse og ladet solen komme til syne på østhorisonten. Vi siger, at solen er ved at stå op.

Den klassiske filosofis opdeling af tankeverdenen i 4 kategorier er ganske praktisk, og den har fulgt samtlige videnskaber siden Oldtiden. En tanke kan være logisk (årsag/virkning, kausal), etisk (moralorienteret/ansvarsorienteret), æstetisk (sansningsorienteret/skønhedsorienteret) eller metafysisk (eksistensorienteret).

Logikken beskæftiger sig med årsag og virkning samt følgeslutninger ud fra påstande. Etikken beskæftiger sig med ansvar og moralargumentationer og er en sammenfatning af begreber, der beskriver og angiver forhold omkring forpligtelse. Æstetikken beskæftiger sig med skønheden, oftest skønheden i kunsten. Metafysikken befatter sig med grundlaget for vores eksistens som mennesker. Den er en sammenfatning af de begreber, der beskriver eller antyder forholdet imellem livet og det, der opretholder det. Metafysikken er derfor ganske tæt på religionsbegrebet, idet den er eksistentiel i sin baggrund, fordi den beskæftiger sig med alt det, der undrer os, og som vi ikke umiddelbart kan få svar på.

Når det lille barn spørger, hvorfor et træ vokser, er det i virkeligheden et metafysisk spørgsmål. Når det lidt større barn spørger, hvor menneskets følelser kommer fra, er det et metafysisk spørgsmål. Når den unge spørger, om tro og tvivl er to sider af samme sag, er det et metafysisk spørgsmål. Og når den voksne en dag stopper op i en bøgeskov i april og med ét gribes af undren over det hvide anemonetæppe med dette spørgsmål på læben: hvor kommer de fra, er det et metafysisk spørgsmål.

Hvis man svarer, at anemonerne såmænd ganske enkelt kommer fra de frø, der engang blæste ind over skovbunden en sommerdag i fjor, forsøger man at give et reelt svar. Men det er »kun« et botanisk svar. Den metafysiske tanke vil uvægerligt spørge: Hvor kommer så frøene fra? Botanisk set kan jeg blive ved at spørge tilbage som i historien om hønen og ægget, men metafysisk set ender jeg i noget eksistentielt, som ikke nødvendigvis er et svar, men snarere et nyt spørgsmål. Metafysikken standser ved spørgsmålet; de andre tre grene af filosofien standser først ved svaret. Derfor var Sokrates metafysiker mere end logiker, etiker eller æstetiker. Derfor er barnet mere metafysiker end noget andet. Derfor er metafysikken dybere end de tre øvrige grene af filosofien: Den er grundlaget for resten af filosofien, ligesom eksistentielle spørgsmål er grundlaget for livsoplevelsen og livskvaliteten.

Siden Antikken har filosofien haft en gennemgribende indflydelse på alt samfundsliv, og da Kristendommen senere kom til med Paulus' forkyndelse i det græske rige, har filosofi og Kristendom fulgtes ad op igennem århundrederne indtil denne dag. Alt samfundsliv har rod i både filosofi og Kristendom. Disse to åndsretninger ligger latent i stort set alt, hvad vi foretager os fra åndelige og videnskabelige studier til almindelig børneopdragelse. Vores kulturkreds har århundrede efter århundrede suget åndelig kraft fra tankens og forkyndelsens verden i en grad, som fx østerlændinge står helt uforstående overfor. De er blevet

kulturvane i så stor udstrækning, at de fleste af os ikke er os bevidst, hvorfra vore ideer, idealer og ideologier egentlig stammer. Vi lever i en tidsalder, der tilsyneladende har glemt sine egne rødder. Rodløshed er på en måde blevet vores kendemærke både kulturelt, politisk og folkeligt.

Med sækulariseringen er denne tendens blevet forstærket. Det er derfor, samfundet ikke har et relevant tilbud til de mange børn og unge, som uden at vide af det og uden at kunne gøre for det lever i et åndeligt tomrum, som de søger at udfylde med en slags erstatninger i form af hudløs omgang med tv og computerspil, gadevold eller politisk fundamentalisme. Eller måske afmagt.

Her kommer skolen ind, for den har fagligt del i børns og unges opvækstbetingelser dels igennem den viden, den skal formidle, dels igennem den kulturelle holdning, den lader sine elever tage del i.

Og her kommer filosofien ind, for den kan til en vis grad udfylde det tomrum, rodløsheden har efterladt i de unge sind. Den kan give den tilværelsesopplysning som Løgstrup etterlyste, og den kan skabe en vis orden i det kaos, som flere og flere børn kan løbe ind i. Filosofien har en årtusindlang erfaring med dybe livsbegreber og deres baggrund. Den har erfaring i at stille de rigtige spørgsmål i de rette sammenhænge. Den har erfaring i at indkredse vanskelige problemstillinger, så de bliver lettere tilgængelige og derfor åbner for en verden af åndelig erfaring, der ligner den erfaring, som hele menneskeheden har fået igennem årmillioner.

Omtrent sådan har børn det også. Fra fødsel til voksenliv gennemløber de i deres åndelige og intellektuelle udvikling en afspejling af hele filosofiens udvikling fra det gamle Grækenland til nutiden. Derfor kan man påstå, at børn tænker præfilosofisk. Derfor kan filosofien nå dem i den verden, de lever i. Derfor må vi have filosofien ind i skolen.